

ET SENTIMENTALT MODERNE

Forestillingen om det 20. århundredes arkitektur har ilangtidværet afgrænset til en mindre del af denne arkitektur. En betoning af rationelle og programmatisk diskurser, har skabt et lidt entydigt billede af det felt, som går under betegnelsen det moderne. Nyere forskning arbejder på at korrigere dette billede og ser det moderne som modsætningsfyldt og komplekst. Der findes tilsyneladende parallelle projekter, som i forgreninger løber flere veje og som punktvist mødes. Phd-projektet handler om sådanne parallelle projekter. Overskriften Et sentimentalt moderne er en foreløbig arbejdstitel.

Det sentimentale er i en traditionel moderne opfattelse det, som Roland Barthes kalder en uberettiget diskurs. Med modernismen opstod en omvendning af værdier, som lagde vægt på for eksempel erotisk begær frem for kærlighed eller brud og opfindsomhed frem for det sentimentales konventionelle appeller.¹ Også under min studietid på Kunstakademiets Arkitektskole syntes modernismen at være knyttet til en rationel diskurs, og man talte om nødvendigheden af

et paradigmeskifte. Der fandtes dog enkelte stemmer, som fremhævede den nordiske arkitekturs egenart, men ofte som en negation i forhold til de omgivende landes modernisme. Det var derfor under et arbejdsophold i München interessant at finde ud af, hvor mangfoldig og sammensat det 20. århundredes arkitektur rent faktisk har været, også uden for Norden, og hvordan betydningsfulde arkitekter som for eksempel Hans Döllgast, Rudolf Schwarz eller Josef Frank er blevet oversat i Danmark, fordi de ikke bekræfter de vantede forestillinger om modernismens arkitektur. Jeg begyndte at læse disse arkitekters skrifter, og min undren blev ikke mindre. Følelsen af at befinde sig i en verden i en stadig strøm af forandring, i en overgangsfase, fandtes allerede i skrifterne fra begyndelsen af 20'erne og 30'erne. De samme udsagn, som fortalene for et paradigmeskifte havde proklameret i slutningen af det 20. århundrede, kritikken af den rationelle modernisme, var at genfinde i for eksempel Josef Franks oversete *Architektur als Symbol* fra 1931 eller i Rudolf Schwarz' skrifter om den nye arkitektur fra 20'erne. Disse arkitekter var ikke reakt-

Rudolf Schwarz: Frohleichnamskirche i Aachen, 1929–1931. Hovedskib set mod alter.
Fotografi fra Rudolf Schwarz, "Kirchenbau".

tionære som mere nostalgiske stemmer i deres samtid, de tilhørte delvist en modernistisk avantgarde, men de havde samtidig en kritisk røst, der ikke passede med den gængse modernismeopfattelse.

Phd-projektet

Et sentimentalt moderne tager afsæt i den omtalte problemstilling. Projektet har stået på et år, og jeg har foreløbigt valgt tre arkitekter ud til videre undersøgelse: Danskeren Kay Fisker (1893–1967), tyskeren Rudolf Schwarz (1897–1961) og østrigeren Josef Frank (1885–1967). Alle tre har såvel bygget som skrevet en del. Det er derfor muligt at sammenholde deres teoretiske værk med et konkret bygget værk.

Man kan karakterisere det sentimentale ved, at det fokuserer på følelsen som genstand frem for følelsens genstand. På den måde er der et slægtskab med den moderne tænkning, der fra og med Baumgarten og Kant ser erkendelsen som et objekt i sig selv. Det er interessant, at den nedsættende betydning af ordet sentimental opstår i romantikken. Nedvurderingen af det sentimentale er åbenbart knyttet til moderniteten, der nødtigt har villet vedkende sig dette stedbarn. Sentimentale træk inden for arkitekturen kan eksempelvis være billedlige udtryk (troper), som er egnede til at vække bestemte følelser hos betragteren. Størrelser som erindring, patos, melankoli og metafysik er at finde i den sentimentale slipstrøm. Det er hensigten i en senere fase at afgrænse projektet til ét af disse aspekter.

Det moderne er et tilsvarende komplekst begreb og vanskeligt at bestemme entydigt. Det giver derfor mere mening, at diskutere forestillingen om det moderne. Denne forestilling kan noget forenklet fastholdes i tre tidsbundne betydninger. Den første og ældste betydning af ordet moderne kan oversættes med begreber som gældende eller nuværende. Den findes i f.eks. middelalderens betegnelse *modernus pontifex*, den siddende pave. Den anden betydning opstår i det 17. århundrede og kan beskrives som ny i modsætning til noget gammelt. Den sidste brug af ordet moderne indføres i det 19. århundrede og dækker det, som er midlertidigt eller forbigående i forhold til en ubestemt fremtid eller evighed.² "Der findes ingen afslutning,

kun begyndelser", skriver Josef Frank således i 1931, og i de omtalte skrifter optræder fornemmelsen afflygtighed tydeligt. Forfatterne efterspørger alle strategier for en verden i stadig forandring, samtidig med at de må give afkald på et endeligt svar.

Det er sådanne strategier, som phd-projektet ønsker at beskrive: Hvordan skaber arkitekterne en form i en verden, hvor enhver ny formgivning er forældet ved undfangelsen? Og hvordan forholder de sig til et genkendeligt billedligt udtryk, når en ukritisk gentagelse af fortidens tegnsystem synes meningsløs?

Et eksempel på en sådan strategi kan være arkitekten Rudolf Schwarz' beskrivelse af, hvordan den moderne kirkebygger må afstå fra at afbilde det hinsides. Han skriver om den tomme bagvæg i sin *Frohnleichnamskirche*:

Hvad bygmesteren foretager sig hinsides tærskelen, må hver eneste gang være et udsagn, der indeholder sin egen tilbagekaldelse, menneskeligt udsagn og menneskeligt afkald samtidig, for her giver de jordiske udsagn afkald, her forstummer ordene: Her skal kunstneren ikke yde mere end sit eget afkald. Men idet han gør dette, bekender sin egen tilendebringelse og samtidig jordens afslutning, bliver hans afkald til et stort udsagn. Han tegner de jordiske tings rand, evighedens kystrand og fylder det store omrids med lys.³

Hos Schwarz er den tomme bagvæg et udsagn eller et billede, der formidler en metafysisk oplevelse hos en iagttager. Man kan tale om en sentimental diskurs, hvor den tomme væg som metafor samtidig er foruroligere moderne.

Projektet tager som nævnt både afsæt i udvalgte centrale tekster og i bygningsværker. For teksternes vedkommende analyseres disses begrebsverden, indre logiker og idehistoriske baggrund. Ofte har skrifterne, som det er tilfældet hos Kay Fisker, en arkitekturpolitisk eller pædagogisk dagsorden. Andre tekster, f.eks. hos Rudolf Schwarz, beskriver mere indgående baggrunden for en given formgivning i forhold til et konkret bygningsværk. I analysen af de udvalgte bygninger rettes opmærksomheden bl.a. mod de formelementer, der ikke normalt er knyttet til et velkendt modernistisk formsprog. Det kan for eksempel være brugen af sadel-

tage og fletværksmotiver i Kay Fiskers Dronningegården eller Rudolf Schwarz' anvendelse af brudsten og det fragmentariske udtryk i St. Anna i Düren. Bygningsværkerens syntaktiske spilleregler søges klarlagt, og disse sammenholdes med den pågældende arkitekts teori med henblik på eventuelle uoverensstemmelser eller sammenhænge. Tilsvarende vil de udvalgte arkitekter blive sammenlignet med hinanden. Sandsynligvis vil projektets hovedvægt i en senere fase blive lagt på én af disse arkitekter eller på afgrænsede formprincipper.

Det er tillige ambitionen med udgangspunkt i de undersøgte strategier at navngive formprincipper uden for den modernistiske hovedstrøm og at diskutere disse formprincippers anvendelighed i forhold til en nutidig arkitektur.

Peter Thule Kristensen, KA
peter.thule@karch.dk

Referencer

- Barthes, R., *A Lover's Discourse*, overs. New York 1978.
- Frank, J., *Architektur als Symbol*, Wien 1981 (opr. 1931).
- Heinen, H., *Architecture and Modernity*, Massachusetts 1999.
- Kristensen, P. T., *Rudolf Schwarz 1897–1961 – Arkitektur som fragment*, *Proces 17*, København 2001.
- Schwarz, R., *Kirchenbau. Welt vor der Schwelle*, Heidelberg 1960.
- Schwarz, R., *Wegweisung der Technik und andere Schriften zum Neuen Bauen, 1926–1961*, Braunschweig Wiesbaden 1979.

Noter

1. Roland Barthes, *A Lover's Discourse* (eng. overs.), New York 1978, s. 175: "Discredited by modern opinion, love's sentimentality must be assumed by the amorous subject as a powerful transgression, which leaves him alone and exposed: by reversal of values, then, it is sentimentality which today constitutes love's obscenity."
2. Jvf. Hilde Heinen, *Architecture and Modernity*, Massachusetts 1999, s. 8ff.
3. Rudolf Schwarz, *Kirchenbau*, Heidelberg 1960, s. 24.